

TRANSPORT VOSITALARI HARA KATI VA ULARDAN FOYDALANISH XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZGANLIK UCHUN JINOIY JAVOBGARLIK

Bekchanov Jumanazar Adamovich

*Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti, ijtimoiy-iqtisodiy fanlar
fakulteti, huquq kafedrası o'qituvchisi
bekchanovjumanazar@gmail.com*

ANNOTATSIYA; *Ushbu tezisdá transport vositalari harakati va ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish bilan bog'liq jinoyat turlari, ularning ijtimoiy xavflilik darajasi hamda jinoyat javobgarlikka tortish mexanizmlari tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 266-moddasi va unga aloqador huquqiy normalar xorijiy davlatlar - Germaniya, Rossiya va Buyuk Britaniya qonunchiligi bilan solishtiriladi. 2025-yil statistikasi asosida O'zbekistonda ushbu turdagi jinoyatlar soni, sabablari va jazo choralarining samaradorligi o'rganiladi. Tezis yakunida transport xavfsizligini ta'minlash va qonunchilikni takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *transport vositasi, jinoyat kodeksi, xavfsizlik qoidasi, jinoyat javobgarlik, yo'l harakati, huquqiy tartibot, mast holatda boshqarish, jinoyat tarkibi.*

KIRISH

Hozirgi davrda transport vositalari hayotimizning ajralmas qismiga aylangan bo'lsa-da, ularning noto'g'ri boshqarilishi yoki qoidabuzarlik holatlari og'ir ijtimoiy oqibatlariga olib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilning dastlabki choragida 891 kishi Jinoyat kodeksining 266-moddasi bo'yicha ayblanib, 173 nafari qamoq jazosiga hukm qilingan [1]. Bu esa, yo'l harakati madaniyati va qonunchilik ijrosini kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, transport vositalari harakati xavfsizligini buzish natijasida sodir etilayotgan jinoyatlar nafaqat inson hayotiga, balki davlat iqtisodiyotiga ham zarar yetkazmoqda. Shu boisdan jinoyat huquqida bu turdagi xatti-harakatlarni tartibga soluvchi normalar takomillashtirilmoqda.

I BOB. TRANSPORT XAVFSIZLIGI QOIDALARINI BUZISH - HUQUQIY KONSEPSIYA

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining 266-moddasi "Yo'l harakati xavfsizligi yoki transport vositalaridan foydalanish qoidalarini buzish" deb nomlanadi. Mazkur modda quyidagicha ifodalanadi:

"Transport vositasini boshqaruvchi shaxs tomonidan transport vositalari harakati yoki ulardan foydalanish xavfsizligi qoidalarini buzish badanga o'rtacha og'ir yoki og'ir shikast yetkazilishiga sabab bo'lsa, jarima, axloq tuzatish ishlari yoki ozodlikdan mahrum etish bilan jazolanadi." [2]

Mazkur moddaning ijtimoiy xavflilik darajasi shundaki, bu jinoyat oqibatida ko'pincha inson o'limi yoki sog'lig'iga zarar yetadi. Shuning uchun ham jinoyat javobgarligi nafaqat shaxsni jazolash, balki jamiyatda ogohlik hissini kuchaytirish maqsadida qo'llanadi.

Jinoyat tarkibi elementlari:

1. Obyekti: yo‘l harakati xavfsizligi.
2. Subyekti: transport vositasini boshqarayotgan haydovchi.
3. Obyektiv tomoni: qoidabuzarlik natijasida zarar yoki o‘lim kelib chiqishi.
4. Subyektiv tomoni: ehtiyotsizlik, beparvolik yoki mast holatda boshqarish.

II BOB. XORIJIY DAVLATLAR QONUNCHILIGI BILAN TAQQOSLASH

1. Germaniya tajribasi

Germaniya Jinoyat kodeksining (§ 315b, § 315c StGB) moddalari “Yo‘l harakati xavfsizligiga xavf tug‘diruvchi xatti-harakatlar”ni jinoyat sifatida belgilaydi [3]. Ushbu moddalar bo‘yicha mast holatda boshqarish yoki xavfli tezlikda yurish 5 yilgacha ozodlikdan mahrum etish bilan jazolanadi.

2. Buyuk Britaniya tajribasi

Buyuk Britaniya Jinoyat kodeksida “Causing death by dangerous driving” deb nomlangan norma mavjud bo‘lib, 14 yilgacha qamoq jazosini nazarda tutadi [4]. Shuningdek, haydovchilik guvohnomasidan uzoq muddatga mahrum etish amalda keng qo‘llaniladi.

3. Rossiya tajribasi

Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksining 264-moddasiga ko‘ra, transport vositasini mast holatda boshqarish natijasida o‘lim yoki jarohat yetkazilgan bo‘lsa, 2 yildan 7 yilgacha ozodlikdan mahrum etish jazosi tayinlanadi [5].

4. O‘zbekiston bilan farqlar

O‘zbekistonda jinoyat javobgarligi asosan oqibatga qarab belgilanadi (ya‘ni, jarohat yoki o‘lim holati bo‘lsa). Xorijda esa, xavfli holatning o‘zi ham jinoiy deb baholanadi (ya‘ni, o‘lim bo‘lmasa ham jazolanadi). Bu farq O‘zbekistonda ehtiyotsizlik jinoyatlarini aniqlashda murakkablik tug‘diradi.

III BOB. 2025-YIL STATISTIK TAHLILI

2025-yil yanvar -mart oylarida:

- 891 kishi transport qoidalarini buzganlikda ayblangan;
- 173 nafar shaxs ozodlikdan mahrum etilgan;
- 31 000 dan ortiq haydovchi mast holatda boshqargan holatlar aniqlangan [6].

Bu ko‘rsatkich 2024-yilga nisbatan 12% ga kamaygan bo‘lsada, og‘ir oqibatli YTHlar soni kamaymagan. Statistik ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, huquqiy jazolarning kuchaytirilishi muammoni to‘liq hal etmayapti.

IV BOB. MUAMMOLAR VA TAKLIFLAR

1. Huquqiy muammo: Jinoyat va ma‘muriy javobgarlik o‘rtasida aniq chegara yo‘qligi.
2. Tashkiliy muammo: Transport nazorati tizimining yetarli darajada raqamlashtirilmaganligi.
3. Profilaktika yetishmasligi: Haydovchilarning huquqiy madaniyati pastligi.

Takliflar:

- Mast holatda boshqarish uchun majburiy rehabilitatsiya dasturlarini joriy etish.
- “Yo‘l harakati xavfsizligi kodeksi”ni alohida qonun sifatida ishlab chiqish.
- Xorijiy tajriba asosida jazolarning muqobil turlarini (masalan, ijtimoiy mehnat, majburiy kurslar) joriy etish.

XULOSA

Transport vositalari harakati xavfsizligi -bu jamiyat barqarorligi va inson hayotini himoya qilishning eng muhim elementi. 2025-yil statistikasi shuni ko'rsatadiki, qonunchilik so'nggi yillarda takomillashgan bo'lsa-da, amaliy ijro mexanizmlari va profilaktik chora-tadbirlar yetarli emas.

Xorijiy davlatlar tajribasidan foydalanish, jinoyat tarkibini kengaytirish hamda huquqiy madaniyatni oshirish O'zbekistonda transport xavfsizligini yanada mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN MANBALAR

1. Qalampir.uz - "Uzbekistonda yil boshidan beri YTH sodir qilgan 173 kishi qamaldi", 2025-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi, 266-modda. 2025-yil
3. German Criminal Code (§315b, §315c StGB) - "Dangerous interference with road traffic".
4. UK Criminal Justice Act - "Causing death by dangerous driving", 1988.
5. Rossiya Federatsiyasi Jinoyat kodeksi, 264-modda.
6. Kun.uz - "Mast holatda boshqarish uchun jinoyat javobgarligi joriy etildi", 2025 -yil.